

መን'ዩ ትግራዊ?

ደጃት ገርላስ ሃይ እዋን አብ ትግራይ ብዘነብረ ምንሕናሕ ፖለቲካ ምክንያት ንውሁድ ጊዜ ናብ ኤርትራ ገጽ ከይዶም ነይሮም ይበሃል። ንሶም ዝለ ዘየለዉ ድማ እቲ ዝገዝእዎ ዝነበረ ከባቢ ዋና ጠፊእዎ ሽፍትነት ይበዝሖ። ዝረብሖን ዘይረብሖን ዓጢቁ ድማ ኣነ እዩ ክብል ይጅምር እሞ ነዙይ ሪኬን ይመስለኒ ሃፍቲ ደጃት ገርላስ ከምዚ በላ ይበሃል።

ሓንኳስውን እግሪ ኣምረሑ

ዕውርውን ዓይኒ ኣንቁሑ

ኣባ ክበድ [ደጃት ገርላስ] ክመጽእ እንክሉስ

ኣበይ ኮን ክትኣትዎ ኢኹን እንጊሑ ሚሑ

ሕዚውን ትግራዊ ስቅ እንተበለስ ዘየለ መሲልዎም ግዲ ይመስለኒ ንሕና ኢና በሃልቲ በዚሓም ኣለዉሞ ልክዖም በቲ ዋና በዓል ታሪኽ ትግራዊ ክንገሮም ኣለዎ። ዘሎን ዘየሎን ዝሕውትቱ ዘለዉ ጸግኦም ክሕዙን ክሓፍሩን ይግባእ። ናይ ሱቅታ ጊዜ ዓብቂው ትግራዊ ታሪኹ ብግቡእ ክስንድን፣ ክነግርን ግቡእን ማለፍያን እዩ። ብዝኾነ ንስቂታ ደረት ክህልዎ ይግባእ። ዩኣክልድማ!!።

ካልእ ነገስታት ትግራይ/ ኢትዮጵያ ብህልፊ ናይ ቀደምን ሕዚን ብዙሕ ክጠቅስ ኣይደለኹን። ምክንያት ሓይ እቲ ታሪኽ ነዊሕ እዩ። ካልእ ድማ ዘይሩ ዘይሩ ካብ ትግራይ ዝወጽእ ስለዘየለን ጊዜ ምጥፋእ እዩ ኢላ ስለዘኣመንኩ እዩ። ብዝተረፈ ክሻብ ዝመጽዎ ተምክኣሎ ብምባል ዓቕመይ ዝፈቀደ ለጊሶ ኣለኹ።

መን'ዩ ትግራዊ?

ካብቲ ብዙሕ ውሑድ ዘኹርዕ ታሪኹ ንምጥቃስ፡ ሓርበኛ-ኢድ ጓና ዘይገዘኦ፣ በዓል ማዕተብ/ሃይማኖተኛ፣ ነጋሲን ኣንጋሲን፣ ጭዋ-መኽበሪ ሰብ ብምኾን ይፍለጥ ትግራዊ። ታሪኽን ትግራዊን ሰብ መሓላ ኣይንፈላለ ዝበሉ ሰብ ቃል ኪዳን ይመስሉ። ናይ ትግራዊ መንነት መስካሪ በብዘበኑ ኣብ ሃገርና ዝሰረሐ ዘሕብን ታሪኽ እዩ። እንተኾነ ኣብ ሃገርና ሰፊኑ ብዘሎ ድሑር ናይ ፖለቲካ ርድኢትን፣ ህርፋን ስልጣንን ምክንያት ህዝብና ካብ ሃቀኛ ታሪኹ ምፍላጥ መስመር ወጺኡ ናብ ጊዚያዊ በለካ ለኽኣካ ትያትር ከድህብ ገይርዎ ይርከብ። ኣብ መንጎ ውድባት/ ፖለቲከኛታት ዘሎ ቅጥዒ ዝሰኣነ ናይ ፖለቲካ ህልኽ መልክእ ክሳብ ዝሕዝ ድማ ናይ ሃገርና ታሪኽ ኣናብባ ተገላቢጡ ከምዝቅጽል ፍሉጥ እዩ። ከም ውጽኢቱ ድማ ዝኾረዩ ውሑዳት ናይ ሃገርና ናይ ፖለቲካ ተቃወምቲ ኢና በሃልቲ ምስ ናይ መንነት ቅልውላው ዘለዎም ወገናት ግዚያዊ ሽርክነት ፈጢሮም ታሪኽ ትግራዊ ንምኽዋል ወይም ንምድዋን ብዙሕ ክሳብ ህዚ ይግዕሩ ኣለዉ። ብዝኾነ ኣብ ፖለቲካ ጸግዒ ዘይወሰዱን ንኽብዶም ዘይሓደሩን ናይ ታሪኽ ምሁራት ሃገርና ግብኣም ክገብሩን ንህዝቢ ኢትዮጵያ ሓቀኛ ታሪኽ ክነግሩን ታሪኽዊ ሃላፊነት ኣለዎም።

ታሪኽ ኢትዮጵያ ኣብ ትግራይ እዩ ተጠጂኡን ተጸሚቁን። ፊደል፣ ሃይማኖትን ባህሊን ዘኣምሰሉ ኣበይቲ መግለጺ ሃገርና ኢትዮጵያ ዝኾኑ ከም ኣብነት ክጥቀሱ ይኽእሉ። በዙይ መሰረት ዝበዝሖ ክፋል ህዝቢ ኢትዮጵያን ኤርትራን ኣብ ናይ ኣኽሱም ገዛ እዩ ዝነብር ዘሎ እንተተብሃለ ሓቂ ኢዩ። ስለዘይ ብዘይ ምግናን ኣኽሱም ናይ ኢትዮጵያን ስግር መረብ ዘሎ ህዝብን መንፈስ እያ ክበሃል ይከኣል።

ኣብዘይ ክሰሓት ዘይግብኦ ነገር እንተሃለወ ባዕሉ ትግራዊ እዩ ነቲ ስልጣን ካብ ኣኽሱም ወሲዱ ኣብ መላእ ኢትዮጵያ ክባዳሕ ገይርዎ። ናይ ሎሚ ኣምሃርኛ ተዛረብቲ ኣሕዋትና ብታሪኽን ሥጋን ኣካል

ትግራዊ እዮም። ብፖለቲካ መዳይ እንተመዲእና ግና ካልእ ስለዝበሃል ንግዚኡ ኣብኡ ምእታው ዘድሊ ኣይመስለንን።

ፖለቲካን ታሪኽ ሃገርናን ፈላሊና ብግቡእ እንተዘይተረዲኢናዮም ኣብ ሃገርና/ህዝብና ዘውርዶ ሃሰያ ቀሊል ኣይክኸውንን። ታሪኽ ማለት ብህዝቢ ዝተገብረ ፍጻሜን ኣሉ ዘይበሃል ክውንነትን ክኸውን እንከሎ ፖለቲካ ግና ዘሎን ዘየለን ኣሰራሲርካን ናይ ህዝቢ ስምዒታት መዝሚዝካን ናብ ስልጣን ንምምጻእ ዝግበር ሽርሒ እዩ። ስለዘይ ዘሎ ሓዲሽ ትውልዲ ብዛዕባ ሃገሩ ታሪኽ ብዝግባእ እንተዘይጨቢጡን ብኻልእ መንገዲ ድማ ናይ ፖለቲካ ከይዲ ዕላማ እንታይ ምኻኑ እንተዘይፈሉጡን ኣብ ምእዋድ (እንክሊል) ከምዝኣቱ ፍሉጥ እዩ። ነቲ ኣብ ላዕሊ ዝተገልጸ ከም ኣብነት ንምጥቃስ ኤርትራን ህዝባን ናይ ፖለቲካን ታሪኽን ፈሊኻ ዘይምርኣይ ግዳይ እያ ክትበሃል ይከኣል። ኩሉ ዝበሃል ብህ/ግንባር ከም ሓቂ ይውሰድ ስለዝነበረ እቲ ብግብረ እንሪኦ ዘለና ሽግር/እንክሊል ድማ ኣኸቲሉ።

ብዝኸነ ጽባሕ ኩሉ ምስ ረገኦ ብዛዕባ ትግራይን ህዝባን ንኢትዮጵያ ዝገበርዎ ነባራዊ ስራሕ ዝያዳ ብ ኢትዮጵያዊ ክዝረብን ክጸሓፍን ምኻኑ ጥርጥር ይብላይን ። እዙይ ዘበለኒ ኣብ ኤርትራ ትማሊ ብዛዕባ ትግራይን ህዝባን እንታይ ይበሃል ነይሩ? ሎሚኽ እንታይ ይበሃል ኣሎ? መልሱ ብሩህ ይመስለኒ።

ናይ ሓዲ ህዝቢ ናይ መንነት ምስክር ታሪኽ እዩ።ናይዚ ጽሁፍ ዕላማ ድማ ትግራዊ ኣብ ነዊሕን ድሙቅ ታሪኹን ኣብ ሃገርና ኢትዮጵያ ዝሰረሀ መተካእታ-ኣልቦ ታሪኽ ብጭልፋ ኣልኢለ እንታይ ይመስል? ኣስማት ፍሉይ ታሪኽ ሰሪሖም ዝበሃሉ ኣብነታውያን ኣቦታት ኣብ ትግራይ ዝበቆሉ በዓል መን እዮም ኣብ ዝብሉ ውርድ ኢልና ክንርኢ ክንፍትን ኢና።

1. **ቅዱስ ያፌድ[505-571]**፡- ንኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ሰማያዊ ዜማ፣ ድጓን፣ ጸመ ድጓን ዝማሬ መዋሥዕትን ቅዳሴን ትምህርቲ ናይ ቅኔ ዝሃበ እዩ። ከምኡ ድማ ኣብ ዓለም ናይ መጀመርታ ናይ ዜማ ኖታ/ ምልክት/ ኣቦ እዩ። ዝግብኦ ቦታ ክሳብ ሕዚ ዘይረኸበ መተካእታ ኣልቦ ኩርዓት ኢትዮጵያ።
2. **ኣቡነ ተክለሃይማኖት[1215-1313]**፡- ኣብ ሸዋ ይወለዱ እምበር መሰረቶም ተምቤን እዩ። መንግስትነት ናብ ይኩኖ ኣምላክ ካብ ኣገው ንግስና ዝመለሱ። ካልእ ኣብ ደብረ ሊባኖስ ዘሎ ገዳም ናቶም ኮይኑ ቅድስና ዝተቀበሉ ኣቦና እዮም።
3. **ኣቡነ ኤስጣቴዎስ ዘገርዓልታ[1273-1352]**፡ ትውልዶም ኣብ ጽራእ ኮይኑ ኣብ ገርዓልታ ማርያም ቆርቆር ወዲ 15 ዓመት እንከለዉ ምንኩስና ተቀቢሎም። ናይ ሕዚ ሰራዬ ኤርትራ ብምኻድ ብዙሓት መነኮሳት ብምፍራይን ከምኡ ድማ ኣብቲ ከባቢ ዝነበሩ ኣረማውያን ብምጥማቅ ማርያም ቤ/ክርስትያን ገዳም መስሪቶም። ናይ ኢትዮጵያ ተዋህዶ ቤ/ክርስትያን ቀዳምውን ከምሰንበት ክትክበር ይግባእ ኢሎም ዝመገቱን ዳሕራይ ብንጉስ ዘርኣ ያእቆብ ጊዜ ሃሳቦም ተቀባልነት ረጅቡ ክሳብ ሕዚ ጸኒዑ ዘሎ ናይ ሃገርና ኣርቶዶክስ ሃይማኖት እምነት ብናቶም ምኽንያት እዩ። ኣብ ሰራዬ ዝርከብ እንዳ ኣቡነ እንድርያስ እውን ትግራዊ ተምሃራይ ናቶም እዮም። ካልእ ሕዚ ደብረ ቢዘን ተባሂሉ ዝጽዋእ ኣብ ኤርትራ ዘሎ ገዳም መስሪቱ ተኸተልቲ ኣቡነ ኤስጣቴዎስ እዮም። ንሶም ኣብ መወዳእታ ናብ ኣርመን ሃገር ብምኻድ ዝተረፎም ጊዝኦም ኣሕሊፎምዎ።

4. **አቡነ ዳንኤል ዘዋልድባ[ከባቢ 14 ክ/ዘመን-]፦** ትውልዱ ዓይም አሽሱም። ነዚ ህዚ ዋልድባ ዝበሃል ገዳም ዝመስረቱ ቅዱስ አቦና እዮም።
5. **ነብርኢድ ይሳቅ[ከባቢ 15 ክ/ዘመን]፦** ካብ አሽሱም ኮይኖም ክብረ መንግስት ዝተብሃሉ ትውልድ ናይ ኢትዮጵያ ዝገልጽ መስተንክር መጽሃፍ ጽሑፎም ዘበርከቱ አቦ እዮም። ካልኣት 4 ተጋሩ እውን ሓገዝቲ ከምዝነበርዎምውን ታሪኽ ጸሓፍቲ ይጠቅሱ እዮም።
6. **አቡነ እስጢፋኖስ[ከባቢ 15 ክ/ዘመን]፦** ትውልዱ ዓዱ ስባ ሳዕሲዕ (ዓጋመ)። ናብ ደብረ አባይ ሸረ ብምኻድ አብ ሸዋ ንዝነበረ ናይ ሃይማኖት መራሕቲ ምስ ቤ/መንግስቲ ንዝነበሮም ምቅርራብ ዘውገዘን ሃይማኖትን ልማድን ተፈላሊዩ ክኸይድ ከምዘለዎ ዝመሃረን ዝተማጎተን ሓቀኛ አቦና እዩ። ተኸተልቱ ድማ ደቂቀ እስጢፋኖስ ይበሃሉ። አብ ሸዋ ዘሎ ደብረ ብርሃን ዝበሃል ዓዲ ስም ዝወጸሉ ብተኸተልቲ እስጢፋኖስ እዩ። ምክንያቱ አብቲ ከባቢ እንከለው ብርሃን ስለ ዝተርአዮም። አብ ሃገርና ቅድሚ ማርተን ሉተር ዝተብሃለ ጀርመናዊ ናይ ሃይማኖት ረፎርም ንክግበር ምጽዓሩ ናትና ዳርጋ 30 ዓመት ይቅድም።
7. **ዘርአ ያእቆብ ፈላስፋ[1599-1692]፦** ትውልዱ ዓዱ አሽሱም። ናይ መጀመርያ ናይ አፍሪካ ፈላስፋ ተባሂሉ ብወጻእተኛታት ዝፍለጥ። መጽሃፈ ሃተታ ዝብል ጽሑፍ ብምኽታብ ብዘቀመጦ ሃይሊ ናይ ሃሳብ ምክንያት ምስቶም ብጊዝኡ ዝነበሩ ናይ አውሮጳውያን ፈላስፋታት ማዕረ ክስራዕ ዝኸኣለ መሐበኒ ሃገርና ኢትዮጵያ እዩ።
8. **ገ/ሂወት ባይከዳኝ[20 ክ/ዘመን]፦** ትውልዱ ዓይም ዘንጉ-ዓድዋ። ብዘበነ ልጅ እያሱ ጊዜ መንግስትና አስተዳደር ብዝብል መጽሃፎም ዝፍለጡን ሃገርና ብኸመይ ክትዓቢ ከምትኸል ናይ ኢኮኖሚ ትንተና ዘቅረቡን ሕዚ እንተዝህልው ቦቲ ዝጸሓፍዎ ኖበል ሽልማት ምረኽቡ ነይሮም ኢሎም ምሁራት ኢት ዮጵያውያን ዩኣምኑ። አብ መንጎ ኢትዮጵያውያን ምሁራት ብቀዳምነት ዝስርዑ እዮም።
9. **ራእሲ አሉላ[19 ክ/ዘመን]፦** ትውልዱ ዓይም ተምቤን። ናይ አፍሪካ ጀነራል ተባህሎም ዝፍለጡ። ንግብጽን ንጣልያንን ዘነበርኩሎ ናይ ኢትዮጵያውያን ስረ መግለጺ ዝኾኑ አቦና እዮም። አስመራ ዝመስረቱ ምኻኖም ድማ ክንዝንግዕ ዩብልናን። ናይ ፍትሂ ሰብ ብምንባሮም ድማ አብ ምድሪ ሓማሴን
ስጋ ሸታቲ አሞራ
ፍትሒ ፈላጢ አሉላ ይበሃል ነይሩ
10. **አውዓሎም-[19 ክ/ዘመን]፦** ትውልዱ ዓይም እንትጮ። አብ ኩናት ዓድዋ ናይ ስለያ ስራሕ ብምስራሕ ንጥልያን ንክሰዓር ዝገበሩ ተባዕ ኢትዮጵያዊ ኢዮም።

ናብ ንግስነትን ሸመትን ምስ ንመጽእ፡፡

ካብ ቅድሚ 500 ዓመታት ንነጀው አብ ኢትዮጵያ ዝነበሩ ገዛእቲ እኳ ምስ ንርኢ ዳርጋ ናይ ትግራይ ትውልዱ ዘይብሉ ኢትዮጵያ ዝገዘአ አይነበረን ክበሃል ይከኣል። ንኣብነት ንጉስ ፋሲል ጎንደር፣ ደሓር ድማ ናይ ወሎን ጎንደርን መሳፍንቲ ምስ ንርኢ መሰረቶም ምስ ትግራይ ዝተተሓሓዙ ምኽኑ ንርኢ። ንኣብነት ወ/ሮ ገለቡ ትበሃል ጻል ራእሲ ፋሬስ ናይ እንደርታ (ሰለዋ) መስፍን ናብ ዩጂ (ወሎ) ገዛእቲ ተአትያ ንዘም ኩሎም አብ ወሎ ዝነበሩ ከምኒ ራስ ወሌ ጉግሳ፣ ንጉስ ሚካኤልን

አብ ጎንደር ድማ ከምኒ ደጊያት ውበ፣ጣይቱ ብጡልን ኣያሌው ብሩን ዘኣምሰሉን ዘፍረየት እያ። ናይ ቀረባ ታሪኽ ምስ ንርኢ ድማ ኣፄ ሃ/ስላሴ፡ ኣቦ ሓጎኦም ካብ ተምቤን እዮም። ንጉስ ሃ/ስላሴ ናይ ወለዶም ተባሂሉ ርስቲ መሬት ኣብ ተምቤን ከምዝነበሮም ዝፍለጥ እዩ። ርስቲ ሓላዊ ናይ ንጉስ ሃ/ስላሴ ፍተራር ኣበበ ወዲ ተምቤን ብኣካል ዝፈልጦም ኮይኑ መጽሃፍውን ብዛዕባ ነቲ ጠቂሰዮ ዘለኹ ጉዳይ ከም ዝጸሓፉ ዘንበቡ ነጊረሙኒ ኣለዉ።

ሃገርና ካብ ወረርቲ ንምድሃን ኣብ ዝተገብረ ውግኣት ናይ ትግራዊ ተሳትፎ ወሳኒ ተራ ነይርዎ

ንግራኝ መሓመድ፣ ንቱርኪ፣ ንጥልያንን ንመሃዲስትን ንምምካት ኣብዝተገብረ ግጥማት ትግራዊ ካብ ማንም ኢትዮጵያዊ ንላዕሊ ብዙሕ መስዋእቲ እዩ ከፊሉ። ነቲ ኢላዮ ዘለኹ ዘራጉድ ክጠቅስ እደሊ። ኣብ ሓደ እዋን ኣቶ ወልደ ኣብ ወ/ማርያም ሓደ ሰብ ረኺበምስ ኣበይ ኢዩ ዓድኻ ኢሎም ይሓትዎ እሞ ንሱ ድማ ትግራዊ ከምዝኾነ ይነግሮም። ንሱም ድማ “ኣየ ትግራዊ ብናቱን ብንዳማቱን መዋታይ” ኢሎም መለስሉ ይበሃል። ካልእ ወሰንቲ ግጥማት ምስ ወረርቲ ኩሎም ኣብ ትግራይ ኢሎም ተኸይደም። ንኣብነት ቀዳማይ ኣብ ዓድዋ ምስ ጥልያን፣ ዳሕራይ ድማ ጥልያን ካልኣይ ምስመጸ ኣብ ሓመዶ፡እንዳባጉና ፣ ተምቤን፣ እምባ ዓርዓዶምን ማይጨውን ዝተገብሩ ውግኣት ክጥቀሱ ይኸእሉ። ብዙሕ ዘይዝረበሉ እንተሃለወ እንታይ ኢዩ እንተለና ትግራዊ ዝገበሮ ኣብ ናይ መጀመርታ ኩናት ዓድዋ ወሳኒ ነገር እዩ። ንጉስ ሚኒሊክ ከባቢ ሚኒሊክ ሽሕ ዝኸውን ሰራዊት ሂዞም ክመጹ እንከለዉ ብስንቂ ዝኸኣለ ህዝብና ኢዩ ነይሩ። እዙይ ማለት ድማ ኣብቲ ውግእ ዝነበሮ ትርጉም መንበባይ ባእሉ ክፈርዶ ይኸእል ይመስለኒ።ስለዙይ ትግራዊ ናይ ኢትዮጵያ ኣርማ/ሕድያት እዩ እንተተብሃለ ኣይበዝሖን።

ሊቃውንትን መማህራንን ቤተ ክህነትን፦

ኣብ መላእ ሃገርናን ኣብታ ሕዚ ኤርትራ ተባሂላ ትፍለጥ ሃገርን ኣብ ዘለዉ ገዳማት መምህራንን ካህናትን መብዛሕቶም ካብ ትግራይ ምኽኖም ይፍለጡ።

ኣብ ኤርትራ ካብ ዝነበሩ ኣዝዮም ምሁርን ፈላጥን ሓደ ፦

ሃለቃ ተ/መድህን፦ [ትውልዲ ዓዶም ዓድዋ] ይበሃሉ፦

ቅዱስ መጽሓፍ ናብ ትግርኛ ዝተርጎሙ ርእሰ ሊቃውንቲ ትግራዊ እዮም። ብዙሕ ቋንቋታት ዝመልኩ ዝነበሩን ንሃጸይ ሃ/ስላሴ ከይተረፈ ብዛዕባ ባንዲራ ኢትዮጵያ ክኸውን ዝግብኦ ምኽሪ ዝሃቡን ኣቦ እዮም። እታ ህዚ ዘላ ባንዲራ ኢትዮጵያ ብሃጸይ ሚኒሊክ ዘመነ ንግስና እያ ተገልቢጣ ከምትስቀል ተገይራ እምበር ቅድሚኡ እቲ ቀይሕ ሕብራ ብላዕሊ እቲ ሓምላይ ሕብራ ድማ ብታሕቲ እዩ ክኸውን ይግብኦ ነይሩ ኢሎም ትርጉም ናይተን ባንዲራ ሂዞትን ዘላ ህብርታት እንታይ ምኽነንን ታሪኽዊ ኣመጸኣንን ብዝግባእ ዘረድኡ ሊቀ ሊቃውንቲ ትግራዊ እዮም። ሃጸይ ሃ/ስላሴ ድማ ነቲ ዝቀረበ ምኽንያት ኣሉ ኣይበሉን። “ዓለም ዝፈልጠና በታ ሕዚ ንጥቀመላ ዘላ ባንዲራ ስለዝኾነ ምንም ክንገብር ኣይንኸእልን” ኢሎም ጃንሆይ መሊሶም ይበሃል።

ሕዚ ድማ ናብ ኤርትራ ትበሃል ሃገር ገጽና ምስ ንመልስ ካብቶም ብዙሓት ውሑዳት ተጋሩ ብምጥቃስ ቀደምን ሕዚን ኣብ ሃፍትን ፖለቲካን ዝነበሮም/ዘሎዎምን ልዕልነት እንታይ ከምዝመስል ክንርኢ ኢና ።

ኣብ ኤርትራ ብልዑል ሃፍቶም [ብእሎም] ዝፍለጡ ተጋሩ ንኣብነት እዞም ዝስዕቡ ክጥቀሱ ይኽእሉ

1. **ደግያት ክንፉ-**፡ ትውልዲ ዓዶም ኣኽሱም፡፡ እንዳወርቂ፣ ገዛውቲ ፓለሶታት ከምኡ ድማ ምስዳ ሓረጎት ኣባይ ናይ ሃባር ናይ ትራንስፖርት ካምፓኒ ዝነበሮም በቀዳማይ ዝስርዑ ሃብታም ኣብ ኣስመራ
2. **እንዳ ሓጂ ዓውዱ [ዓርባዕት ኣሕዋት]-**፡ ትውልዲ ዓዶም ዓድዋ፡፡ ወንጌቲ ናይ ሰሜናዊ ትራንስፖርት ኣክስዮን ፡፡ ኣብ ኣስመራ፣ መቀለ፣ ጎንደር፣ ደሴ፣ ኣዲሳባ ምስጋራዝ ዝነበሮም፡፡ ብትግራይ ይነቐዩም ኣዝዮም ሕቡናት ከምዝነበሩ ይንገረሎም፡፡
3. **እንዳ ጎናፍር-**፡ ትውልዲ ዓዶም ኣኽሱም፡፡ ሰብ ባስ ትራንስፖርት፣ ብዙሕ ገዛውቲ፣ ለኣኽትን መምጻእትን፡፡
4. **ብላታ ገብሩ-**፡ ትውልዲ ዓዶም ኣኽሱም፡፡ ብዙሕ ገዛውቲን እንዳወርቂን ዝነበሮም
5. **ሃለቃ ቢተውልኝ-**፡ ትውልዲ ዓዶም ዓድዋ፡፡ ናይ ጡጥ ፋብሪካ ኣብ ኢትዮጵያ ዝነበሮም
6. **ሃለቃ ብርሃነ ብርሃኑ-**፡ ትውልዲ ዓዶም ዓድዋ፡፡ ብዙሕ ገዛውቲ ዝነበሮም፣ ከምኡ ድማ ብዙሕ ገንዘብ ኣብ ስቶክ ዝነበሮም
7. **ወ/ሮ ዋጋዩ ዓድዋ-**፡ ትውልዲ ዓድን ዓድዋ፡፡ እንዳምየስን ብዙሕ ንብረትን ዝነበረን ወረጃ ትግራይ ወይቲ ከምዝነበሩ ይንገረላን፡፡
8. **ኣቶ ለገሰ ገብረሂወት-**፡ ትውልዲ ዓዶም ዓጋመ፡፡ ናይ መጀመርያ ሓበጃ እንዳባኒ ዝነበሮምን ከምኡ ድማ ወናኒ ኣኽሱም ሆቴል ኣብ ኣስመራ፡፡
9. **ተስፋይ በርሀ-**፡ ትውልዲ ዓዱ ዓጋመ (ሓውዜን)፣ ናይ ባጽዕ ጩው ዝውንን ዝነበረ፣ ንሓውዜን ልኽን ማይን ዘእተወላ
10. **መሓሪ ሼል-**፡ ትውልዲ ዓዱ ዓጋመ፡፡ መዐደሊ በንዚና ኣብ ኣስመራን ትግራይን ዝነበሮ

ካብ 40ታት ጀሚሩ ኣብ ኤርትራ ኣብ ዝነበረ ናይ ፖለቲካ ምንቅስቃስ ናይ ተጋሩ ኣበርክቶ ዕዙዝ ከምዝነበረ ዝፍለጥ እዩ፡፡ ናይ ሓርነት/ቃልሲ ኣባታት ተባሂሎም ብኤርትራዊያን ዝስመዩ ተጋሩ ብቀዳማነት ክስርዑ ዝኽእሉ እዞም ዝስዕቡ እዮም፡፡

1. **ትኩእ ይሕደጎ-**፡ ትውልዲ ዓዱ ዓድዋ፡፡ መስራቲ ማሕበር ሸውዓተ
2. **ኣሰፋ መስፍን-**፡ ትውልዲ ዓዱ ዓድዋ፡፡ መስራቲ ማሕበር ሸውዓተ፡፡ ንብዙሕ ዓመታት ብዘበን ሃ/ስላሰ ዝተኣከረ
3. **ወልደ ኣብ ወ/ማርያም-** ትውልዲ ዓዶም ኣኽሱም፡፡ ኤርትራ ንኤርትራውያን ዝብል መንፈስ ካብ ዝፈጠሩ ቀንዲ መራሕቲ ሓደ እዮም፡፡

4. **አብይልቃድር ከቢረ-** አቦአም ወዲ ሽረ። መራሂ አልራቢጣ እስላምያ አብ ኤርትራ ዝነበሩ። ንመጀመርታ ጊዜ ንኤርትራ ወኪሎም አብ ሕቡራት መንግስታት ቀሪቦም ናይ ኤርትራ ሃገራዊነት ዝተማገቱ።

5. **ኢሳያስ አፈወርቂ፡** ወለዱ ተጋሩ። ፕረሲደንት ሃገረ ኤርትራ ከሙኡ ድማ ቀንዲ ናይ ፖለቲካ መሳርሕቱ መብዛህትኡም ንዕኡ ዝመስሉ እዮም።

ካልእ አብ ኤርትራ ዝነበሩን ዘለውን ውሩያት ስነጥበበኛታት ካልኣት ሰብ ሞያን ዳርጋ ካብ ትግራይ ዘይውለዱ ውሑዳት እዮም። ከም አብነትንምጥቃስ፤

1.ሰሎሞን ገ/ሄር፡- ትውልዲ ዓዱ ኣኸሱም፤ መስራቲ ማትኣ [ማሕበር ትያትር ኣስመራ] እዩ።

2.ሃና ገ/ሄር፡ [ኣፍቲ ሰሎሞን ገ/ሄር]ትውልዲ ዓዱ ኣኸሱም፤ ናይ ዘመናዊ መግቢ ኣሰራርሓ መሰልጠኒ ትካል ዝነበራን መጽሓፍ ደረሳ ዘውጸአትን።

አብ ኢትዮጵያ ሃገርና ለውጢ ንኸመጽእ ዝተቃለሱን መራሕቲ ውድባትን ውልቀ ሰባትን ምስ ንርኢ

1. **ጥላሁን ይግዛው ወዲ ማይጨው።** ተምሃራይ ናይ ኣ/ባ ዩኒቨርስቲ ዝነበረን ለውጢ ኣብ ሃገርና ከመጽእ ዝተቃለሰን። ድሃር ግና ከም ሃደገኛ ነቲ ዝነበረ ዘውዲ ስርዓት ስለተቆጽረ ብሃ/ስላሴ መንግስቲ ዝተቀንጸለ።

2. **መስረትን መራሕቲን ኢሕአፓ፡-** ብርሃነ መስቀል ረዳ፤ ዶ/ር ተስፋይ ደበሳይ፤ ዘርኡ ኪሕሸንን ካልኣትን።

3. **መስራቲን መራሕን ኢድዩ፡-** ልኡል ራእሲ መንገሻ ስዩም።

4. **መስረቲ ሚኤሶን፡-** ካብቶም ፍሉጣት ሓደ ሓጎስ ገብረየሱስ ወዲ ዓጋመ እዩ።

5. **መስረትን መራሕትን ሕወሓት፡-** ኩሉም ተጋሩ

6. **አብ ደርጊ፡-** ከምኒ ኮ/ል ፍስሃ ደስታን ካልኣትን

ኣብ ምድሪ ኢትዮጵያ ዝነገሱ ነገስታት ንትግራይ ከመሰረቶምን መሓበኒኦምን ዓዲ እምበር ከምዚ ሕዚ ንሰምኦ ዘለና ቅጥዒ ዝሰኣነ ናይ ፖለቲከኛታት ሃጠው ቀጠው ከምዘይነበረ ዝፍለጥ እዩ። ነገስታት ኢትዮጵያ ኣብ ኣኸሱም ክነግሱ እንከለው ብደናግል ናይታ ፅዮን ቐጽረን 5 ዝኾና ካብቲ ዝቅመጥሉ ወጺኦን ናብቲ ንጉስ ይቀርብ እሞ “መኑ ኣንተ[መን ኢኻ ንስኻ]” ኢለን ብግእዝ ይሓተኦ እሞ ንሱ ድማ “ኣነሰ ንጉስ ፅዮን [ኣነስ ንጉስ ፅዮን ኢየ]” ኢሉ ይምልስ ከምዝነበረ ዝፍለጥ እዩ። ዳሕራይ ድማ ንተን ደናግል ህያብ ወርቂ ይምጥውን ከምዝነበረውን ይንገር። ካብዚ ኣብ ላዕሊ ተገሊጹ ዘሎ ከምንርድኦ ንፅዮን ማርያም እዮም መጀመርታ ስማ ጠቂሶምን ኣኸቢሮምን ንግስነቶም ዝጸድቀሎም ነይሩ ማለት እዩ።

ኣብ ኢትዮጵያ ዝተገብረ ታሪኽ ኩሉ ብኢትዮጵያውያን ኮይኑ ንኢትዮጵያ እምበር ምእንቲ እገለ ዘርኢ ወይ ዓሌት ተባሂሉ ዝተሰርሐ ታሪኽ የብልናን። ኣብ ኢትዮጵያ ናይ ነገስታት ናይ ስልጣን መዋእል ናይ ዓራት ምንሕናሕ ነይሩ እምበር ዘርኢ ወይ ኣልዩት መሰረት ገይሮም ተዋጊኦም ኣይፈልጡን እዮም። ዝነበረ እንታይ

እዩ እንተይልና ጎንደር ምስ ጎጃም ወይ ወሎ ምስ ሸዋ ዝበሃል ነይሩ። እዙይ ድማ ከባቢ ወይ ግዝኣት መሰረት ዝገበረ ቁርቁስ እዩ ነይሩ ማለት እዩ።

ዘርኢ ዝበሃል ንእኽሊ እምበር ንሰብ፣ እሞኽዓ ንናይ ኢትዮጵያ ህዝቢ እገለ እዩ ክትብሎ ኣፀጋሚ እዩ። ንኣብነት ናይ ዓጋመ መሳፍንቲ ከምኒ ደግዖት ስባጋድስ መሰረቶም ካብ ወሎ-ለስታ እዩ። ነዚ መረዳእታ ዝኸውን ጀመትራ ገብረእየሱስ ኣባይ ዝደረሰ "መሰረት ዓሌት ሕዝቢ መረብ ምላሽ" እትብል መጽሓፍ ብዘበነ ሃ/ስላሰ ዝተሓትመት (ገፅ 86) ምውካስ ይከኣል። ከምኡውን ኣብ ሸዋ ዘለዉ ከምኒ መንዝን ቡልጋን መሰረቶም ትግራይ ከምዝኾነ ድማ ታሪኽ ይህብር። ኣብ ሃረርን ደቡብ ኢትዮጵያውያን [ንኣብነት ንጉስ ጦና ናይ ወላይታ] ምስንኽይድ መሰረቶም ትግራይ ግና ጃንጃኦም ናይቲ ከባቢ ሒዞም ዝነብሩ ኣለዉ። ብሓፈሻ ህዝቢ ኢትዮጵያ እንታይነቱ ንምቅማጥ ኣብ ኣዴታትና ቀሚሽ እንሪኦ **ጥልፊ** ጥራሕ እዩ ክገልጽ ዝኽእል ይመስለኒ።

ብናተይ እምነት ኣምሓርኛ ጃንጃ ዝዛረብ ሰብ እዩ ዘለና እምበር ኣምሓራይ ዝበሃል ኣልዩት ከምዘየለ ፍሉጥ እዩ። ንኣብነት ጎንደር ከም ጎንደሬ፣ ጎጃም ከም ጎጃሜ፣ ወሎ ከም ወሎዩ እዩ መንነቱ ዝገልጽ ናይቲ ከባቢ ነባሪ ህዝቢ። እዙይ ማለት ብግዝኣቱ ወይ ብዝንብረሉ ናይ ቦታ ስም ምኽንያት መንነት ዝለበሰ ህዝቢ ኢዩ ዘለና ማለት እዩ። ናይ ሕዚ ኣምሓርኛ ተዛረብቲ መብዛሕቶም ኣገው ኮይኖም ግን ድማ ትግራዊዮ፣ ኦሮሞን ካልኣት ናይ ኢትዮጵያ ወገናትን ነቲ ኣምሓርኛ ክዛረቡ ምስ ጀመሩ ኩሎም ናይቲ ጃንጃ ተዛረብቲ ከም ኣምሓራ ከምዝፍለጡ ኮይኖም እምበር ካልእ ኣይኮነን። ጃንጃ ኩሉ ጊዜ ኣልዩትካ ይነግርዩ ማለት ኣይኮነን።

ንምጥቅላል ትግራዊዮን ታሪኽ ኢትዮጵያን ናይ ሳንቲም ክልተ ገጽ እዮም። ኣብ ሃገርና ትግራዊዮ ኣዋሲንካ ዝግበር ዝኾነ ናይ ፖለቲካ ስራሕ ፈተነ ሱር ቆሪጺካ ገረብ/ተኽሊ ምትካል ከም ማለት ይቁጽር ይመስለኒ።

ታሪኽ ትግራዊዮ ድምቁን ዘይሃስስን እዩ። ሓዊ ንምንታይ ኩሉ ጊዜ ንላዕሊ ከምዝነድድ እንተዘይፈልጥኩ ከምኡ ድማ ታሪኽ ትግራዊዮ ልክዕ ከምቲ ሓዊ ኣብ ላዕሊ ተቀሚጡን ተኹሊዑን ንዘላለም ክነብር እዩ። ጸላእቲ ህዝብና ዝኾኑ ውሑዳትን ንኸብዶም ዝሕደሩን ወገናት ክፈልጥዎ ዝግባእ እንተሃለዉ ብበለካ ለኽኣኽ ዝድምሰስ/ዝልወጥ ታሪኽ ትግራዊዮ የለን።

ጎይታ ነፍሱ

ታህሳስ 01/2010 [12/10/2017]